

بسم الله

طرح درس

آشنایی با منطق

انسان‌ها وقتی تصمیم گرفتند جهان پیرامون‌شان را بشناسند، ابزاری لازم داشتند تا شناخت‌شان از جهان را سروسامان بدهد. «منطق» همین ابزار بود. در طول تاریخ، نحوه‌ی مواجهه‌ی انسان‌ها با جهان تغییر می‌کرد؛ در نتیجه، نحوه‌ی تفکر و نگاه فلسفی و منطق‌شان نیز دچار تغییر می‌شد. ما در دوره‌ی «منطق» هم منطق را یاد خواهیم گرفت و هم خواهیم دید که چه‌طور منطق با نحوه‌ی مواجهه‌ی انسان‌ها با جهان پیوند خورده است.

منبع اصلی

کتاب «المنطق» مرحوم محمدرضا مظفر

این کتاب به زبان عربی است و ترجمه‌هایی از آن منتشر شده: ترجمه‌ی دکتر علی شیروانی توسط انتشارات دارالعلم و ترجمه‌ی انشاءالله رحمتی و مجید حمیدزاده توسط انتشارات حکمت چاپ شده‌اند.

منابع فرعی

منطق صوری، محمد خوانساری، انتشارات آگاه (تجدید چاپ در انتشارات‌های دیگر)
رهبر خرد، میرزامحمود مجتهد خراسانی، انتشارات عصمت (تجدیدچاپ در انتشارات‌های دیگر)
مبانی منطق جدید، لطف‌الله نبوی، انتشارات سمت

تعداد و زمان جلسات: 26 جلسه، شنبه‌ها و چهارشنبه‌ها، ساعت 18:30

مباحث کلاس

بخش اول: تصورات

1) زایش متافیزیک و منطق

در این گام، توضیح داده خواهد شد که با گذر از دوره‌ی اسطوره، رویکرد متافیزیکی به عالم زاییده می‌شود. رویکرد متافیزیکی دارای سه مسئله‌ی اصلی است: انتولوژی، التفات و صدق. منطق در مقام حل مسئله‌ی صدق است. با این توضیح، منطق با تفکر نقادانه که صرفاً کاربرد منطق است تفاوت خواهد داشت. بدین ترتیب، منطق می‌کوشد ضمانت کند که محتویات ذهنی‌مان با مابازاهای خارجی‌شان مطابق هستند.

2) پیش فرض‌های متافیزیکی منطق

تلاش می‌شود پیش فرض‌های رئالیستی منطق برشمرده شود. این پیش فرض‌ها با درک متعارف ما هم‌خوان است و مشکلی با آن نخواهیم داشت. با این حال، باید ملتفت باشیم که نگاه‌های غیررئالیستی نیز وجود دارند و رویکرد آن‌ها به منطق نیز ممکن است تفاوت‌هایی داشته باشد. بعضی از پیش فرض‌های متافیزیکی منطق عبارتند از: نظریه‌ی مطابقت صدق، منفعل بودن ذهن در مقابل جهان خارج، دوارزشی بودن صدق و ...

3) مباحث الفاظ

الفاظ از آن رو که نمادهایی برای معانی ذهنی ما هستند و با آن‌ها به مدلول‌ها اشاره می‌کنیم، محل بحث منطق‌دان است. از این رو، لازم است تقسیمات الفاظ را بشناسیم. این تقسیمات میان همه‌ی زبان‌ها (اعم از فارسی و عربی و انگلیسی و صوری و غیرصوری و ...) مشترک است.

4) مقدمات مباحث مربوط به کلیات

اولین دسته از محتویات ذهنی «مفاهیم» هستند. در این ترم، پیش‌نهاد منطق برای تطبیق مفاهیم با مابازاهای خارجی را بررسی خواهیم کرد. «مفاهیم ذهنی» ربط وثیقی با کلیات دارند. در این گام می‌کوشیم این سوال را دنبال کنیم که «کلی چیست؟» و چه مباحثی پیرامون آن شکل گرفته است. این گام بیش‌تر در مقام ارائه‌ی ادبیات و ترمینولوژی مربوط به مباحث کلی است.

5) کلیات خمس

نگاه ارسطویی با بحث از کلیات خمس می‌کوشد نشان‌مان دهد که جهان فارغ از ذهن بشری دارای یک تقسیم‌بندی ذاتی است و این تقسیم‌بندی ذاتی را با مقولات عشر می‌توانیم نشان دهیم. انواع کلی‌های ذاتی و عرضی ما را برای درک این تقسیم‌بندی ذاتی جهان آماده می‌کند.

6) مباحث تعریف

در نهایت، خواهیم گفت که نگاه ارسطویی بر اساس پیش فرض‌های رئالیستی‌ش، از تقسیم‌بندی ذاتی جهان استفاده می‌کند و می‌کوشد با ارائه‌ی ابزار «تعریف» مسئله‌ی صدق را در حوزه‌ی «مفاهیم» حل کند. در این گام، جزییات مربوط به «تعریف» و اقسام و دسته‌بندی‌های آن ارائه می‌شود.

بخش دوم: تصدیقات

7) قضیه (جمله) چیست.

دومین دسته از محتویات ذهنی که می‌خواهیم مطابقت‌شان را بررسی کنیم «جمله‌ها» هستند. پس ابتدا باید بدانیم قضیه (جمله) چیست. طبق تعریف، قضیه عبارت است از مرکب تام قابل صدق و کذب. بنابراین عبارتی است که درباره‌ی جهان خارج خبری می‌دهد. قضیه اقسام و قیوداتی دارد که در این بحث مطرح می‌شوند.

8) استدلال چیست؟

جمله‌ها از طریق استدلال به دست می‌آیند. پس باید استدلال‌ها را بررسی کنیم. از طریق استدلال، از یک یا چند قضیه به صدق یا کذب یک قضیه‌ی دیگر دست پیدا می‌کنیم. استدلال‌ها یا قیاسی اند یا استقرایی. هم‌چنین تقسیم دیگری نیز برای استدلال‌ها وجود دارد: مباشر و غیرمباشر.

9) استدلال قیاسی مباشر و رابطه‌ی بین قضایا.

وقتی قضیه‌های منفرد را شناختیم می‌توانیم به سراغ روابط قضایا با یک‌دیگر برویم. مراد از روابط قضایا همان نسبت قضایا با هم از منظر شرایط صدق و کذب‌شان است. بر اساس این روابط گاهی می‌توانیم از صدق یا کذب یک قضیه، به صدق یا کذب قضیه‌ای دیگر دست پیدا کنیم. این روش را استدلال مستقیم یا مباشر می‌گویند.

10) استدلال قیاسی غیرمباشر

در این گام اشکال اربعه‌ی قیاس را بررسی خواهیم کرد.

11) استدلال‌های استقرایی.

از میان استدلال‌های استقرایی، استقرا و تمثیل و استدلال از طریق بهترین تبیین را بررسی خواهیم کرد.

بخش سوم: صناعات خمس

12) انواع قضایا و گفتمان‌های صدق.

تا به این‌جا درباره‌ی مسئله‌ی اصلی منطق یعنی صدق حرف زده‌ایم. اما ما در زندگی‌مان «صدق» را در گفتمان‌های مختلفی به کار می‌گیریم. در صناعات خمس، گفتمان‌های مختلف کاربرد صدق را بررسی می‌کنیم. این گفتمان‌ها عبارت‌اند از برهان، جدل، خطابه، مغالطه و شعر.